

ДАСТЛАБКИ ЭШИТУВ – СУДГА ҚАДАР БОСҚИЧЛАРДА ҚОНУНИЙЛИКНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ВОСИТАСИ

Сурайё РАҲМОНОВА,

Судьялар олий мактабининг

Жиноят ҳуқуқи кафедраси мудири

Мурожаатномада алоҳида урғу берилган муҳим масалалардан бири бу – жиноят ишлари юритувига дастлабки эшитув институтининг жорий этилишидир.

Давлатимиз раҳбари таъкидлаганидек, “келгуси йилдан суд муҳокамасига қадар судда ишларни дастлабки эшитув амалиёти янги тартиб сифатида жорий этилади. Бунда ишни тўхтатиш ёки тугатишга асос етарли бўлса, суд ишни аввалгидай тергов ёки прокурорга қайтармасдан, ўзининг якуний қарорини қабул қилади”.

Дастлабки эшитувнинг татбиқ этилиши самараси ҳақида сўз борганда, бу институт судга қадар босқичларда суд назоратининг муҳим шакли эканлигини эътироф этиш муҳим.

Амалдаги ЖПКда ўрнатилган жиноят ишини судда кўриш учун тайинлаш босқичи формал, янаям аниқроқ айтсак, “жонсиз” бўлиб, унда судьяга қатор кенг ваколатлар қонун билан тақдим этилган бўлса-да, мазкур ваколатларни амалга ошириш учун судьяда реал процессуал имкониятлар деярли мавжуд эмас! Яъни судьяда яқка тартибда тарафлар иштирокисиз жиноят ишини тугатиш ёки тўхтатиш учун асослар бор ёки йўқлигини аниқлашнинг мутлақо имкони йўқ. Суд амалиётида одатда бундай вазиятда судья ишни тугатиш асоси мавжудлигини яққол кўриб турса-да, ноилоҳ бунга кўз юмиб, жиноят ишини судда кўриш учун тайинлайди, сўнг суд мажлисида тарафлар иштирокида бу масалани ўрганиб, жиноят ишини тугатиш ҳақида қарор қабул қилади. Яъни, суд муҳокамасига тайёр бўлмаган “хом” ёки умуман “истикболсиз” жиноят ишини судья ўз формал ваколатларини амалга оширишга имконсизлиги туфайли суд мажлисида кўришга тайинлайди. Жиноят ишини судда кўриш учун тайинлашнинг бундай “кабинет шакли” тарафларнинг ҳуқуқини чеклайди, бунда судья тарафларнинг фикрини эшитмайди ва улар билан бевосита кўришмайди.

Бу вазиятнинг оптимал ечими - жиноят ишини судда кўриш учун тайинлаш босқичини тарафларнинг фаол иштироки ва тортишув принципини реал таъминловчи дастлабки эшитув шаклида ташкил этишдир. Яъни, суд жиноят ишининг келгуси ҳаракатига оид масалаларни демократик тарзда, прокурор ва тарафларнинг иштирок этишига реал имкониятлар яратилган шароитда кўриб чиқиши назарда тутилмоқда. Хусусан, судья тарафларнинг фикрларини тинглаши ва инobatта олиши, эътирозлар мавжуд бўлганда эса ўз қарорини очик асослантириши ва албатта, судья бунда мустақил бўлиб, унинг позицияси бирон бир иштирокчи фикри билан чегараланиши мумкин эмас.

Дастлабки эшитув – суриштирув ва дастлабки тергов органлари фаолияти устидан бевосита суд назорати шаклларида бири ҳисобланиб, тортишув принципи асосида амалга оширилади. Жиноят ишларини сифат нуқтаи назаридан тарафлар иштирокида ўрганилишининг бирламчи майдони ҳам, ҳимоя тарафининг суднинг эътиборини тергов хатоларига қаратиши асосида айблов базасини номақбул далиллардан холи қилиш ҳам айнан дастлабки эшитувда бўлиб ўтади. Натижада, суд муҳокамасига фақат судда кўрилишга тайёр бўлган сифатли жиноят ишлари ўтади.

Бундай янги тартиб қандай самара беради? Эндликда тергов сифатсиз бўлганлиги сабабли жиноят ишининг асосий суд муҳокамасига етиб бормаслиги хавфини англаган дастлабки тергов органи тергов сифатини таъминлашдан асосий “манфаатдор” субъект сифатида, исботлаш жараёнида номақбул усулларни қўллашдан тийилади, терговда жиноят ишининг тугатилиши ва тўхтатилиши эҳтимолларини янада пухтарок аниқлайди, ҳимоянинг вазлари ва эътирозларини жиддий ўрганиб, улар билан ҳисоблашишни бошлайди. Бу эса албатта тергов сифатини таъминлаш билан биргаликда суд жараёнини фаоллаштиради, жонлантиради, айблов тарафини зийрак тортишга, суд процессига пухта тайёргарлик кўришга мажбур этади.

Хулоса қилиб айтганда, дастлабки эшитув тартибининг самарали механизм асосида йўлга қўйилиши мазкур босқичда процесс иштирокчиларнинг фаол иштироки орқали тортишув принципини реал таъминлашига, суднинг процессуал ваколатларини мустаҳкамлаш ва янада кенгайтиришга, натижада эса суд, дастлабки тергов органлари ҳамда фуқароларнинг вақти ва саъй-ҳаракатларининг тежалиши, жиноят ишлари юритувига жалб этилган шахсларнинг бузилган ҳуқуқлари тез фурсатда тикланишига хизмат қилади.

